

ІНТЕЛЕКТ ТА МОРАЛЬНІСТЬ ІНДИВІДА ЯК КООРДИНАТИ УСПІШНОСТІ СТРАТЕГІЇ ЙОГО ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

С.О. Юшин,
доктор економічних наук, професор,
ННЦ «Інститут аграрної економіки» НААНУ

На одних етапах розвитку цивілізації у ній віддається перевага розвитку інтелекту індивіда, тоді як на інших етапах – його моральності. Але, як доводить теорія та практика економічної діяльності індивідів, їх стратегія може бути успішною за умови гармонійності у взаємному доповненні їх інтелектуальних і моральних якостей, тобто відповідності етичних і кваліфікаційних норм суспільства.

Ключові слова: інтелект, мораль, етика, стратегія, кваліфікація, економіка, діяльність.

Постановка проблеми та аналіз останніх досліджень. Знаннева ідеологія розвитку діяльнісних систем має дуже давнє коріння з огляду на думку Платона, що немає нічого сильніше знання [1, с. 247]. Якщо так вважали у давнину, то сучасна економіка, вважають вчені, може розглядатися як «економіка знань» [2, с. 623]. А якщо «знання» і «розум» (інтелект) є синонімами [3, с. 366], то «економіка знань» та «інтелектуальна економіка» теж співіснують як синоніми.

Е. Тоффлер вказує, що поширення економіки знань є тією силою, яка шпурнула розвинуті економіки в запекле глобальне змагання (змагання імперій інтелекту) [4, с. 30].

Власність – це та вісь, навколо якої обертається усе законодавство [5, с. 225]. Але приватна власність, за визначенням є наслідком відчуженої праці (відчуженого

життя) [6, с. 97], тобто містить певні соціальні ризики, про що говориться у ст. 13 Конституції України (власність не має використовуватися на шкоду людині і суспільству) та ст. 319 Цивільного кодексу України (будь-який власник зобов'язаний додержуватися моральних засад суспільства).

Суттєва частина причин кризових явища у соціумах має морально-етичне походження. Це пояснює ту увагу, яку сучасні дослідники приділяють засадам «поведінкової економіки»: Д. Аріелі (іраціональність поведінки т. з. «економічної людини») [7, с. 17]; Дж. Акерлофф та Р. Шіллер (відчуття справедливості – дуже важливий чинник функціонування ринкової економіки; коли воно пропадає, міняється й характер її іраціональних підвалин) [8, с. 13].

Мета та методика дослідження. Мета дослідження – методологічно орієнтований аналіз теоретичних підвалин узгодженості інтелекту і моральності суб'єкта економічної діяльності як передумови успішності реалізації її стратегії.

Результати досліджень. Ідею доповнення інтелекту та моралі суб'єкта діяльності вперше висловив Аристотель: природа дала людині в руки зброю – розумову і моральну силу, а ними цілком можна користуватися у зворотний бік [9, с. 380]. Вказану ідею сприйняв Ф. Кене, який доводив: за допомогою розуму і взаємної асоціації та дотримуючись природних законів (фізичних або моральних) люди можуть досягти достатку необхідних для них благ [10, с. 343, 508].

А. Сміт у «Багатстві народів») значну увагу приділив «розумності» дій індивідів і держави, але цей фактор у нього розглядається у контекстах «егоїзм ... альтруїзм» та «система моралі» [11, с. 27-28, 565], які він опублікував у «Теорії моральних відчуттів», де доводив, що для щастя людей найважливіше панування мудрості і чесноти, і що найбільш корисні наші властивості це, по-перше, розум,

який сприяє розпізнаванню найбільш віддалених наслідків наших вчинків; по-друге, володіння собою (утриматися від поточних благ щоб отримати в майбутньому більше благ): з'єднання цих властивостей формує розсудливість особи, що приносить найбільшу користь за умов взаємної довіри (професійні здібності, які поєднані з моральними якостями індивіда – фактор успіху їх носія) [11, с. 92; 12, с. 79, 213].

К. Маркс визначав техніку як уречевлену силу знань, показником підпорядкування умов суспільного життєвого процесу контролю загального інтелекту, а політекономічне судження відносно морального визнання людини і довіри до держави він звів до системи кредиту. Він також вважав, що катастрофи і кризи є останнім адекватним вираженням дисгармоній (абстрактні стосунки) в категоріях економіки і в мінімальному масштабі володіють локальним існуванням (те, що вірно відносно товару, виробленого на окремому підприємстві, є вірним відносно річного продукту галузей виробництва в цілому) [13, с. 191, 215, 423; 6, с. 7, 22-23].

Створення сучасної економіки, вважав А. Маршалл, потребує людей, що заслуговують довіри; тобто є більша необхідність в індивідах з високими моральними якостями, ніж них, які є носіями високої кваліфікації та розумових якостей [14, с. 62]. Ця асиметрія, за свідченням А. Тойнбі, доводить, що моральний збиток не може компенсуватися економічними засобами, і для будь-якого господарювання потрібні ресурси інтелектуальні й моральні [15, с. 33, 209].

Кожен суб'єкт, який здійснює економічну діяльність, сподівається на її успішність. А успіх чи неуспіх справи, доводив Аристотель, обумовлені масштабом її результатів, де розум та природа (як причина) передують їм [16, с. 288].

А. Ейнштейн вказував, що кожен дійсний теоретик – частково метафізик [17, с. 720]. Без трансцендентального і трансперсонального, на думку А. Маслоу, усі ми стаємо хворими, бруталними та заперечуємо усе і уся, або ж ми

впадаємо у стан повної безнадійності та апатії [18, с. 366]. На подолання вказаного стану й спрямована «метафізика економіки» (методологія нової якісної економічної теорії), метод якої В.Д. Базилевич та В.В. Ільїн визначили на основі метафізичного мислення, предметно-регулятивного аналізу змісту та аспектації економічних вчень, у т.ч. їх позамежні «надчуттєві» (тобто «трансцендентні») поняття (онтологія економіки співмірна буттю не в детермінаціях економізму, а у метафізичних вимірах) [19, с. 17, 140, 226].

Ідеологія метафізичних вимірів ринкової економіки бере свій початок від розмежування господарської логіки на економіку (домогосподарство) та хрематистику (старогрец. – збагачення), яку запровадив Аристотель, де власне економіка має розумну межу масштабу, а хрематистика не має жодних меж [9, с. 392-393]. Саме на ідеї розумного домогосподарства Ф. Кене побудував теорію фізіократії, яку А. Сміт доповнив своєю «невидимою рукою» ринку (зміненою формою аристотелевої хрематистики). К. Маркс вказав на ілюзорний характер формули Г-Т...В...Т"-Г" і що відповідні їй ілюзорні тлумачення зберігаються доти, поки ця форма фіксується як одноразова, а не як текуча, така, що постійно поновлюється, створюючи усі відмінності між *terre-matiere* [земля-матерія] та *terre-capital* [земля-капітал] [20, с. 392-393; 21, с. 164]. Проте розвиток людства, вважає У. Бек веде нас до логічного кінця фази латентності погроз ризику, і невидимі небезпеки стають видимими [22, с. 66].

Г. Лейбніц вказував на те, що фізика через геометрію підпорядкована арифметиці, а через динаміку – метафізиці [23, с. 225]. Якщо ж метафізика, за І. Кантом, складається з апріорних синтетичних положень [24, с. 51-52], а синтез, за Р. Акоффом, віддзеркалює планування (результат якого – це система як сукупність взаємозв'язаних частин, єдине ціле) [25, с. 32], де стратегія – це системна концепція, яка

поєднує і спрямовує зростання складної організації, у якій поточні обставини набагато менш важливі, чим майбутні перспективи) [26, с. 166, 352], то й успішність стратегії індивіда досягається за умови метафізичної співмірності сукупності його інтелектуальних та моральних якостей.

Висновки та пропозиції. Інтелект і мораль суб`єктів економічної діяльності є визначальними передумовами її успішності за умови, по-перше, адекватності їх взаємного доповнення, по-друге, розроблення стратегії, яка системно забезпечить втілення теоретичних і концептуальних схем у практичний інструментарій прийняття та реалізації рішень.

Список використаних джерел.

1. Платон. Протагор. // Платон. Соч. в 3-х томах: пер. с древнегреч. Том 1. – М.: Мысль, 1968. – С. 187-254.

2. Геєць В.М. Суспільство, держава, економіка: феноменологія взаємодії та розвитку / В. М. Геєць; НАН України; Ін-т екон. та прогнозув. НАНУ. – К., 2009. 864 с.

3. Платон. Законы. // Платон. Соч. в 3-х томах: пер. с древнегреч. Том 3. Ч. 2. – М.: Мысль, 1972. – С. 83-469.

4. Тоффлер Э. Метаморфозы власти: Пер. с англ. / Э. Тоффлер. – М.: ООО «Изд-во АСТ», 2003. – 669, [3] с.

5. Гегель Г. Работы разных лет. В 2-х томах. Т. 1. / Г. Гегель ; Пер. с нем.– М.: Мысль, 1972. – 668 с.

6. Маркс К. Экономическо-философские рукописи 1844 года // К.Маркс и Ф.Энгельс. Изд.2-е, т. 42. – М.: Госполитиздат, 1974. – С. 41-174.

7. Ариели, Д. Позитивная иррациональность. Как извлекать выгоду из своих нелогичных поступков / Д. Ариели ; пер. с англ. – М.: Манн, Иванов, 2010. – 304 с.

8. Акерлоф, Дж. Как человеческая психология управляет экономикой и почему это важно для мирового капитализма / Дж. Акерлоф, Р. Шиллер; Пер. с англ. – М.: ООО «Юнайтед Пресс», 2010. – 273 с.

9. Аристотель. Политика. / Аристотель. Соч. в 4-х т.

- Т.4. Пер. с древнегреч. – М.: Мысль, 1983. – С. 375-644.
10. Кенэ Ф. Избранные экономические соч. / Ф. Кенэ ; Пер. с фр. – М.: Директмедиа Паблишинг, 2008. – 538 с.
11. Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов. / А. Смит ; Пер. с англ. – М.: Директмедиа Паблишинг, 2008. – 655 с.
12. Смит А. Теория нравственных чувств / А. Смит ; Пер. с англ. – М.: Республика, 1997. – 351 с.
13. Маркс К. Экономические рукописи 1857-1859 годов (первоначальный вариант «Капитала»). Часть вторая. // К.Маркс и Ф.Энгельс. Изд. 2-е, т. 46, ч. II. – М.: Госполитиздат, 1969. – С. 1-290.
14. Маршалл А. Принципы политической экономии / А. Маршалл; Пер. с англ. – М.: Прогресс, 1983. – 415 с.
15. Тойнби А. Цивилизация перед судом истории: сб. / А.Тойнби; Пер. с англ. – М.: Айрис-пресс, 2006. – 592 с.
16. Аристотель. Метафизика. / Аристотель. Соч. в 4-х т. Т. 1. Пер. с древнегреч. – М.: Мысль, 1976. – С. 63-368.
17. Эйнштейн Альберт. Собрание научных трудов. В 4-х томах. Т.2. / А. Эйнштейн. – М.: Наука, 1966. – 878 с.
18. Фрейджер Р., Фейдимен Д. Личность. Теории, упражнения, эксперименты. / Пер. с англ. – СПб.: прайм-ЕВ-РОЗНАК, 2004. – 608 с.
19. Базилевич В.Д., Ільїн В.В. Метафізика економіки. / В.Д. Базилевич, В.В. Ільїн. – К.: Знання, 2007. – 718 с.
20. Маркс К. Капитал. Критика политической экономии. Т.2, Книга II / К.Маркс и Ф.Энгельс. Изд. 2-е, т. 24. – М.: Госполитиздат, 1961. – 648 с.
21. Маркс К. Капитал. Критика политической экономии. Т. 3. Книга III: Ч. 2. / К.Маркс и Ф.Энгельс. Изд. 2-е, т. 25, Ч. II. – М.: Госполитиздат, 1962. – 551 с.
22. Бек У. Общество риска. На пути к другому модерну / У. Бек ; Пер. с нем. – М.: Прогресс-Традиция, 2000. – 384 с.

23. Лейбниц Г.-В. Сочинения в четырех томах: Т. 3 / Г.-В. Лейбниц ; Пер. с нем. – М.: Мысль, 1984. – 681 с.
24. Кант И. Критика чистого разума. / И. Кант. Сочинения. В 8-ми томах. Т. 3. – М.: ЧОРО, 1994. – 741 с.
25. Акофф Р. Искусство решения проблем / Р. Акофф ; Пер. с англ. – М.: Мир, 1982. – 224 с.
26. Ансофф И. Новая корпоративная стратегия / И. Ансофф ; Пер. с англ. – СПб.: Питер Ком, 1999. – 416 с.